

Баланс между традиционния горски труг и иновативното мислене

България е благословена земя – малка по площ, но необятна по своето природно разнообразие. От прохладните северни склонове на Стара планина до топлините долини на Тракия, от вековните букови и дъбови гори до ароматните борови масиви в планините – всеки регион носи своя уникален отпечатък от климат, релеф и живот. Именно това изумително богатство от екосистеми прави страната ни своеобразна мозайка от зелени светове, които се преплитат и взаимно се допълват. Именно с това разнообразие се сблъскват лесовъдите и продължават своето обучение и трупане на практически опит на терен, заобиколени от особеностите на горските и ловните стопанства, в които работят.

Сред тях, в сърцето на Западна Тракия, сгущено между Родопите и Средна гора, под далечния поглед на високите върхове на Рила и Стара планина се намира едно много интересно стопанство, разпростиращо границите си от 200 м н.в. при река Марица до 1593 м при връх Милеви скали – Държавно горско стопанство – Пазарджик.

Разговорът ни с директора инж. Гаврил Рангелов, зам.-директора инж. Стоян Делиев и главния счетово-

дител Милена Воденичарова тръгва от спецификите на Стопанството. Въпреки голямото разнообразие на дървесни видове, основно се добива нискокачествена дървесина за огрев и целулоза, което от финансова гледна точка е голямо затруднение. Стопанството целенасочено развива разсадниково производство и създава база за устойчиво бъдеще чрез изграждане на маточници и култури от топола.

Голямата територия с много населени места неминуемо е предпоставка за проблеми в няколко посоки. От една страна, е браконьерският натиск върху гората, от друга – високата пожарна опасност, която се увеличава още повече и от близостта на земеделските територии, които най-често стават причина за възникването на пожари. За миналата година горските служители са предотвратили възникването на големи пожари, което отдават на превенцията и бързата намеса. Направени са повече от 40 км минерализовани ивици. Стопанството разполага с два специализирани противопожарни автомобила, както и с бързата реакция на горските служители, които, по думите на директора, рядко могат да използват отпуската си през лятото, защото постоянно има дежурни не само заради пожарите, но и заради незаконните сечи, които зачестяват значително по време на финансови кризи. Не на последно място ръководството на Стопанството е благодарно на увеличаващия се брой доброволци сред ловците и местните жители, които от няколко години се включват много активно в гасенето на пожари.

Последният и най-голям пожар за десетилетието на територията на ДГС – Пазарджик, възниква на 21.07.2022 г. в землището на село Калугерово. Гасенето му продължава 3 дена, през които изгарят 1377 декара горска територия, 1022 дка от която държавна. Засегнатите иглолистни култури са главно от черен бор на площ 992 дка, 551 от тях изпепелени от върхов пожар. През 2023 г. е усвоена по-голямата част от пострадалата дървесина и са напълно освободени 480 декара. Предвидени за залесяване са 180 дка, тъй като в останалата част има започнало възобновяване и оцелели дървета предимно от род дъб. Малко под 100 дка вече са залесени в тераси, основно с черен бор,

Естествено възобновяване на площи след големия пожар

Контраст в стопанисването – залесената държавна горска територия в близост и стърчащи черни стъбла в частната собственост

Инж. Венцислав Зашев – старши лесничей на ГСУ „Церово“ на фона на отлично прихващане в трудните условия

кедър и дъб, които са се прихванали отлично, въпреки че почва няма или поне не се вижда между скалния рохляк, в който основно проблясват кварц и слюда. Помислено е и за бъдещето – периферията на отдела е залесена с космат дъб, пожароустойчив вид, който ще предотврати евентуално бъдещо преминаване на огъня от или към младата гора. „За три години положили огромни усилия, но нито един журналист не прояви интерес да отрази залесяването“ – споделя с болка инж. Рангелов. Че наистина е забележителен положеният труд на служителите от Стопанството, както и на работниците от Борино, благодарение на които животът се завръща по изгорелите склонове, се уверяваме при посещението на терена. Това още повече личи на фона на непочистената опожарена и повалена частна

склона в безброй стъпала, по които зеленее младите фиданки.

Инж. Венцислав Зашев – старши лесничей на ГСУ „Церово“, ни показва, че и служителите в практиката правят научни експерименти – използвайки черен път като граница, от едната страна е залесено с черноборови фиданки с открит корен, а от другата – с контейнерни. Резултатът – контейнерните са със значително по-голям процент прихващане, но тези с гол корен са в пъти по-големи и укрепнали. „Ще залесим една част и с атласки кедър – казва инж. Зашев – имаме стара култура, която се развива много добре на такъв тип терени“. За залесителната дейност Стопанството е подпомогнато от фонд „Инвестиции в горите“, както и с предоставена от ЮЦДП горска техника. За фиданките

гора в съседство, от която стопаните не се интересуват или няма как да задвижат процедурите по извеждане на сечи и лесовъдски мероприятия заради многото наследници и законови разпоредби. От някогашната зелена и гъста гора са останали само стърчащи черни стволове, а под тях в плетеница са паднали през изминалия сезон. Изкачвайки се по светлото каменисто било, се наслаждаваме на впечатляващ ландшафт, изрисуван от тежката техника, направила почвоподготовката и оформила

Стопанството в числа и факти

Историята на горското дело в района е дълбоко свързана с развитието на самия Пазарджик. Още в периода от 1941 до 1951 г. в града действа Секция по укрепяване на пороищата и залесяване, която през 1951 г. се слива с Горското стопанство. До 1944 г. горите на днешното ДГС – Пазарджик, са стопанисвани от две лесничества – Административно горско стопанство – Пазарджик, управляващо горите на бившата ГСЕ „Пазарджик – север“, и Общинско ревирно горско стопанство – Варвара, обхващащо териториите на бившата ГСЕ „Пазарджик – юг“. Първото цялостно устройство на горите е извършено през 1950 г., когато са обособени и горите в Родопския масив – тогавашното поделение „Пазарджик – юг“.

ДГС – Пазарджик, обхваща територии с изключително разнообразни природни и климатични характеристики. То се прос-

тира в три физикогеографски района – Родопски, Средногорски и Горнотракийски. Границите му включват част от северните склонове на ридовете Алабак и Каркария в Западните Родопи, южните склонове на вододелния хребет между реките Тополница и Луда Яна в Същинска Средна гора, както и източните склонове на Еледжишкия дял на Ихтиманска Средна гора. Формата на територията е неправилна, издължена по посока северо-запад – югоизток, с дължина около 54 км и ширина до 39 километра. Само малка част от горите са разположени върху равнинни и слабохълмисти терени по течението на реките Марица, Тополница, Луда Яна и Чепинска в Горнотракийската низина. Най-голям дял заемат горите на надморска височина от 301 до 600 м – 44.8 % от дървопроизводителната площ, следвани от тези между 601 и 1000 м – 33.9 %, 1001 – 1550 м – 12.9 %, и рав-

нинните (151 – 300 м) – 8.4 %. Средната надморска височина на Стопанството е 639 метра.

ДГС – Пазарджик, обхваща значителна част от територията на Пазарджишка област, която е сред зелените и богати на природни ресурси райони в страната. Горските територии на Стопанството попадат изцяло в границите на три общини – Пазарджик, Септември и Лесичово, като всяка от тях допринася със своя характер, социални и природни дадености, традиции и особености в стопанисването.

В административно отношение община Пазарджик е най-голямата част от територията на Стопанството – с 32 населени места, разположени предимно в равнинната и предпланинска зона. Община Септември, включваща 15 населени места, заема междинно положение между Горнотракийската низина и подножието на Родопи-

разчитат на разсадниковото производство.

В ДГС – Пазарджик, разсадниците са три – „Наков чифлик“, „Церово“ и „Драгор“, с обща площ 597.7 декара.

Горски разсадник „Церово“ е създаден през 1941 г. в землището на с. Церово, община Лесичово. Общата му площ е 142 декара. През годините разсадникът се е утвърдил като основен доставчик на качествен репродуктивен материал от семенищни фиданки и е вписан под номер 11 в списъка на горските разсадници с национално значение. През 2019 г. със заповед на директора на ЮЦДП – Смолян, разсадникът е определен да произвежда широколистни фиданки – дъб, спътници и горскоплодни, за всички териториални поделения в обхвата на Предприятието. Произвеждат се основно зимен, летен и космат дъб, благун, цер, полски ясен, сребролистна липа и

горскоплодни. Отглеждат се и ограничени количества декоративни фиданки за озеленяване. Производството на фиданки е в пряка зависимост от обемите на залесяване и погълване на държавните горски и ловни стопанства. „Качеството на фиданките се гарантира с контрол на целия процес – от дейностите по семействобиране до изваждане и сортиране на произведените фиданки“ – споделя инж. Рангелов. Напояването в горски разсадник „Церово“ е гравитачно и се осигурява от три водоема, но с промените в климата през последните години този метод вече е неефективен. За произвеждане на качествена продукция е необходимо изграждането на автоматизирана поливна система, казва още директорът.

Основният акцент в разсадниковото производство без съмнение пада на **горски разсадник „Наков чифлик“**, който се намира в землището на с. Главини-

Горски разсадник „Церово“

Горски разсадник „Наков чифлик“

те. Районът е белязан от плавен преход между полета и планини – типична територия за смесени широколистни и иглолистни гори, които придават особено разнообразие на ландшафта. Най-малката по площ е община Лесичово – със 7 населени места, разположени в западната част на Стопанството. Тук горите изпълняват предимно водозащитни и противоерозионни функции, като опазват почвите и реките в подножието на Средна гора. За ефективното управление на тази пъстра територия Стопанството е разделено на три горскостопански участъка – „Семчиново“, „Црънча“ и „Церово“.

Горският фонд на ДГС – Пазарджик, е един от най-разнообразните в региона, както по състав, така и по произход и функция. Общата инвентаризирана площ възлиза на 28 848.3 ха, от които преобладаващ дял заемат издънковите насаждения за превръщане във високостъблени – 15 576.2 ха, или 54 % от общата площ на Стопанството – специфична и характерна особеност при стопанисва-

нето, работата с местното население и доходите в Стопанството. Значителен дял заемат и иглолистните насаждения, които обхващат 5522.8 ха, или 19.1 %. Те придават на ландшафта характерната смесена структура между бор и дъб, типична за преходната зона между Средна гора и Родопите. Широколистните високостъблени гори се простират на 4226.5 ха (14.7 %). Не по-малко важни са нискостъблените насаждения, заемащи 3201.6 ха (11.1 %), и тополовите култури, макар и с по-скромен дял – 321.2 ха (1.1 %), които са ценен ресурс в равнинните части по поречието на реките и част от сърцето на Стопанството. Основните дървесни видове са местни широколистни: зимен дъб – 27 %, бук – 20.5 %, благун – 11.9 %, както и редица други, над 15 различни вида. Сред иглолистните преобладават черен бор (10 %) и бял бор (6.6 %), които заемат част от месторастенията на широколистните видове. Средногодишното ползване по горскостопански план е 39 862 м³ стояща

маса, като дърводобивът се извършва от лицензирани фирми.

Голямата част от горите в района – 83.3 %, са със защитни и специални функции, изискващи по-специално отношение и стопанисване, както и постоянен мониторинг на състоянието им заради съхненето при черния бор, причинено от нови патогени.

По ГСП за десетилетието е предвидено залесяване на общо 199.2 ха (средно 19.9 ха годишно), като 59 % от площите са за възстановяване на гори, а останалите 41 % – за ново залесяване. Общата залесена площ достига 26 844.1 ха, което представлява 93.1 % от цялата му територия – показател за високото ниво на лесистост и активна грижа за поддържане на горския фонд. Незалесените дървопроизводителни площи са едва 0.9 % (280.8 ха), включващи отделни сечища, пожарища и голини, които постепенно се възстановяват чрез природно възобновяване или планирано залесяване.

▲ **Инж. Мартин Атанасов – лесничей и ръководител-разсадник**

► **Подготовката на резниците минава през редица операции**

▲ **При добра поддръжка маточниците могат да се използват повече от 12 години**

ница, община Пазарджик, на площ 302.4 декара. Наследник е на Тополово стопанство – Пазарджик, което престава да съществува като самостоятелно поделение от април 2015 г. и функциите и активите му са поети от ДГС – Пазарджик. Сформирано на 01.01.1960 г. с основна задача да създава, отглежда и стопанисва тополови култури, Тополовото стопанство е било ключово и уникално по рода си звено в системата на българското горско стопанство. В продължение на десетилетия то е функционирило като единственият базисен разсадник в България за производство на тополови маточници, осигурявайки елитен посадъчен материал за залесителната дейност в цялата страна. Стопанството е било специализирано във всички етапи на процеса – отглеждало е фенологично чисти маточници в землището на с. Главиница, добивало е над 2 млн. тополови резници и е произвеждало над 100 000 стандартни и бързорастящи тополови фиданки годишно. Специализацията му е била насочена към производството на тополов размножителен и посадъчен материал с автентични наследствени качества, като е предоставяло и експертни консултации по залесяването и отглеждането на тополите. Значимо негово постижение е създаването на единствената в страната колекция от местна черна тополя (*Populus nigra* L.), която се използва за залесяване на терени в „Натура 2000“ и възстановяване на естествени месторас-

тения в защитени влажни зони. Освен тополи в разсадниците на Тополовото стопанство се е произвеждал и посадъчен материал от други бързорастящи видове, включително вегетативни фиданки от облагородени сортове лешник.

В „Наков чифлик“ ни посреща инж. Мартин Атанасов – лесничей и ръководител-разсадник, един от най-младите кадри в ДГС – Пазарджик, приел отговорната задача да ръководи създаването, подготовката и разпространението на репродуктивния материал. На площ от 200 дка върху почвения тип смолница, повлияна от алувиалните наноси на река Марица, е разположен маточникът – специално насаждение, пригодено за добиване на репродуктивен материал при тополите. В настоящия момент маточникът разполага с 32 вида специално подбрани клонове тополи. Отглеждането и използването продължава 12 до 13 години, но при добър растеж и качество на филизите

– и по-дълго, разказва инж. Атанасов. Първоначално се вкоренява резник с дължина 30 см от конкретния клон тополя, който ще се отглежда в схема 1.85 – 1.90 м между редовете и 25 – 30 см между отделните резници. През първата година резниците се окопават, торят и пръскат против вредители и патогени, за да се вкоренят и укрепнат максимално здрави. Укрепналото растение се подрязва „на пънче“ и винаги се оставят двата най-добри леторасъла за следващата година, които отново се подрязват по същия начин. Всички тези процедури инж. Атанасов извършва заедно с работниците в разсадника. Но това е само малка част от ръчната работа. По време на вегетацията се махат филизите от всеки леторасъл (една от много трудоемките операции през сезона), за да се образуват пъпки на тяхно място. Правилното изпълнение на задачата е гаранция за повече и по-жизнени пъпки, както и превенция за настъпването на тополовата стъкленика, един от най-нежеланите вредители. Поливането е друга важна дейност за отглеждането на качествен репродуктивен материал – високи и дебели леторасли. Тук то става чрез изградената в миналото, но вече остаряла поливна система и ръчно поставяне на тръби, напояващи по гравитачен път, което изисква и силна работна ръка. При възможност за инвестиция, има планове за изграждане на нова система.

Работата продължава

Работниците в разсадник „Наков чифлик“ с ръководителя на разсадника и домакина

след опадването на листата и премахването на излишните леторасли. Междуредията се култивират и фрезуват, за да се постигне аерация на почвата. В момента 140 дка от маточника са залесени, останалите са оставени „на угар“ за почивка. Финалната задача в маточниците е събирането и направата на снопи от по 100 пръчки, които преминават за сортиране и подготовка. Събраните снопи могат да се съхраняват известно време в естествени трапове, като поне 1/4 от тях е закопана в земята, за да се предотврати изсъхване и загиване. Друга част влизат в цеха за подготовка на резници, където преминават през „човешка“ поточна линия. Първоначално се режат от работници на машина с производителност до 48 000 резника на машиносмяна. Резниците са с дължина около 20 – 25 см, като на всеки от тях трябва да има не по-малко от 2 жизнени пъпки. Резниците се правят в снопчета по 50 броя, третират се с „Тераует“ за запазване на влагата и се боядисват с различни цветове бланка боя, за да се идентифицират със съответния култивар, към който принадлежат. Така подготвените резници могат да се съхраняват в естествени трапове с пясък или в хладилната камера на разсадника, в която се поддържа много висока влажност (85 %) чрез дъждуване и температура между 5 и 8 градуса над нулата. Целият процес се проверява от ЛЗС – Пловдив, няколко пъти в годината.

Всяка година Стопанството получава заявки от цялата страна, с които трябва да подготви и предаде конкретните резници за есенно или пролетно засаждане. Най-много заявки имат най-разпространените и използвани клонове *I-214*, *Agathe* и *Bachelieri*, които са и най-често предлагани от фирмите за лесоустройство в горскостопанските планове. Частните лица предпочитат по-нови клонове, както и такива, съобразени с условията на тяхното месторастение и имоти.

На територията на разсадника съществува и 27 дка маточник от облагородени сортове лешник (като *Tonda Gentile*, *Ran Trapezunski* и *Rimski*), орехова градина с площ от 10 дка и популетум. Популетумът представлява опитна култура на площ 15 дка, в която се отглеждат всички налични в разсадника тополови клонове. Всяка година се правят измервания, които се записват в специални таблици, като се следи за техния растеж, развитие и устойчивост с цел да се установи най-пригодния за конкретните условия на средата. На всеки 15 години, колкото е турнусът на сеч на тополите, се прави нов популетум.

Производството на тополови фиданки е съсредоточено в **горски разсадник „Драгор“** с обща площ 153.5 дка в землището на с. Ивайло, община Пазарджик. Цялата площ е поливна и има изградени два помпени кладенеца, хидранти и система

Горски разсадник „Драгор“

за капково напояване. Годишно тук се произвеждат между 50 000 и 60 000 фиданки топола в зависимост от плана за нуждите на Предприятието, но напоследък частни лица също проявяват интерес към тополовите фиданки.

Променливите климатични условия през последните години карат специалистите да потърсят нови по-устойчиви на засушаване, насекомни вредители и болести клонове тополи. Така се стига до възстановяването на контактите с Института по тополите в Казале Монферато, Италия, откъдето са внесени новите за страната ни хибридни клонове тополи *P. alba* cv. *Vilafranca*; *P. deltoides* cv. *Dvina*; *P. x Canadensis* cv. *Stura*; *P. Lambo*; *P. Lux*; *P. Nigra* 075; *P. Nigra* 085, от които са създадени маточници в „Наков чифлик“. За тях ни разказват директорът инж. Гаврил Рангелов и зам.-директорът на Южноцентралното държавно предприятие – Смолян, инж. Елин Лилков, които посещават италианските си колеги. „Първото ни посещение в Института по тополите в Казале Монферато се осъществи през ноември 2022 г., а след тази обмяна на опит възникна и идеята да внесем нови клонове, което не беше правено десетилетия. През 2023 г. закупихме първите клонове, а през 2025 г. решихме да продължим, след като се уверихме в добрия растеж и резултати“ – споделя инж. Рангелов.

„Създаването и регистрирането на нов селектиран клон е дълъг и сложен процес, който отнема минимум 30 години. Тази дейност в Института по тополите в Казале Монферато не е спирала в последните години, като в резултат са селектирани и регистрирани няколко нови клона хибридни тополи. Практическите дейности се извършват в опитните площи (180 ха) на Института – разказва инж. Елин Лилков. – Създаването и отглеждането на тополови култури в

Инж. Гаврил Рангелов и инж. Елин Лилков на фона на новите клонове тополи от Италия в разсадник „Драгор“

Колективът с директора инж. Гаврил Рангелов, гл. счетоводител Милена Воденичарова и зам.-директора инж. Стоян Делиев (на първи ред от ляво надясно)

развитите страни е от съществено значение за бързото производство на дървесина за нуждите на промишлеността, с цел намаляване на натиска върху естествените гори. На територията на ЮЦДП – Смолян, в последните години голяма част от залесяванията са именно за създаване на тополови култури. Най-често срещаните трудности в работата при отглеждане на тополите са липсата на съвременна техника и механизация за обработка на площите, както и проблеми с прихващането и здравословното състояние на създадените култури, свързани с промените в условията на тополовите месторастения – понижение на нивото на подпочвените води, промени в климатичните условия – все по-чести дълги периоди на засушавания“ – допълва инж. Лилев.

Той разказва за опита на италианските специалисти, който се различава от българските традиции. Докато в България за създаване на нови тополови култури се използват едногодишни фиданки с коренова система, които по-трудно се изваждат, съхраняват, транспортират и засаждат, в Италия не засаждат фиданки, а двегодишни пръти, с по-голяма дебелина и височина – около 6 метра, на дълбочина 80 – 120 см, които се вкореняват, като имат много добро прихващане. Това става по поречието на река По, но полетата, където създават културите, са заобиколени с диги. Имам стара 100-годишна система от канали за напояване. Създаден е местен консорциум, чиито членове по график използват водата от каналите, като вдигат шлюзове, наводняват до коляно тополата веднъж месечно през лятото и това допринася за много добро развитие. „При нас обаче каналите са занемарени и не можем да използваме този вариант за създаване на тополови насаждения. Другият голям проблем, който имаме по река Марица, е, че с изгребването на инертните материали много пада нивото на подпочвените

води (до 5 – 6 метра), необходими при залесяването. По проект на ОПОС през 2023 г. експериментално в района на ДГС – Асеновград, създадохме култура с капково напояване, като предварителните ни разчети показваха, че стойността на изграждането на такава система се равнява на традиционните начини за напояване чрез цистерни, които не са ефективни и стават причина за ниско прихващане на тополовите култури, а липсата на достатъчно влага и влагозапасеност на почвата водят до болести и вредители по тополата“ – добавя инж. Лилев.

Създаването на култури за ускорено производство на дървесина чрез използването на бързорастящи видове е стратегическа стъпка към повишаване на продуктивността на горите и към тяхното възобновяване с висока икономическа и екологична стойност. Тополите привличат вниманието на все повече лесовъди и собственици на земя. Те намират приложение както в горското стопанство, така и в озеленяването – от единични насаждения и редици по диги и брегове до големи производствени масиви за целулоза и биомаса. Благодарение на своя бърз растеж, декоративни качества и устойчивост на замърсена среда тополите се превръщат в символ на съвременното, „зелено“ стопанисване. Тяхната роля не е само икономическа – чрез активната фотосинтеза тези насаждения намаляват вредните емисии на въглероден диоксид и допринасят за подобряване на въздушната среда в региона, но също така и намаляват натиска върху сечта на по-ценните дървесни видове в страната ни.

С всяка нова култура, всеки резник и всяка изградена редица от тополи ДГС – Пазарджик, доказва, че устойчивото горско управление не е само грижа за дървесината, а грижа за бъдещето на въздуха, земята и хората.

Екип на списание „Гора“